

Κρατικός παρεμβατισμός ή συνεταιριστική πρωτοβουλία;

του καθηγητού Κώστα Σημίτη, Υπουργού Γεωργίας

Η καθυστέρηση στην ανάπτυξη του ελληνικού αγροτικού τομέα εξηγείται από τον ρόλο που έπαιξε το Κράτος στην ελληνική γεωργία σ' όλη την μεταπολεμική περίοδο. Ο αγροτικός τομέας αποτέλεσε στην περίοδο αυτή την "δεξαμενή" από την οποία αντλούσε η πολιτεία εργατικό (ανθρώπινο) και χρηματικό πλεόνασμα για την ανάπτυξη μιας βιοτεχνικής και βιομηχανικής βάσης, στο όνομα της "ταχείας εκβιομηχάνισης" και της παρεπόμενης προώθησης του τομέα των υπηρεσιών.

Το χρηματικό πλεόνασμα του αγροτικού τομέα διοχετεύονταν στους άλλους τομείς κύρια μέσα από δύο "κανάλια" την "αγορά" των μέσων παραγωγής και την "αγορά" των τελικών προϊόντων της γεωργικής παραγωγής.

- Στην αγορά των μέσων παραγωγής (μηχανήματα, λιπάσματα, πλαστικό υλικό, ζωοτροφές κλπ.) οι "προσφέροντες" ήταν κατά περίπτωση ελάχιστοι εισαγωγείς ή τέσσερις ή πέντε εγχώριοι παραγωγοί ή εγχώριοι "διακινητές" οι οποίοι έλεγχαν ολιγοπωλιακά το είδος, την ποιότητα, την ποσότητα την τεχνολογία, και, βεβαίως, την τιμή. Από την άλλη μεριά, βρίσκονταν οι πολυάριθμοι παραγωγοί, οι οποίοι ήταν αναγκασμένοι να αγοράζουν τους τύπους, την τεχνολογία και τις ποσότητες που τους προσφέρονταν, και μάλιστα σε τιμή που δεν μπορούσαν να επηρεάσουν. Ο ρόλος της Αγροτικής Τράπεζας σ' αυτήν την κατ' ευφημισμό "αγορά" ήταν καθοριστικός. Μέσα από μια φθηνή και σχετικά άφθονη χρηματοδότηση προς τον όποιο μεμονωμένο αγρότη, που προσέφερε κάποια εγγύηση, η ζήτηση μηχανημάτων προσανατολιζόταν προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις - πολλές φορές και προς συγκεκριμένους τύπους - αλλά και προς ανεξάντλητο αριθμό. Η εκμηχάνιση ανταποκρινόταν έτσι περισσότερο στα συμφέροντα των κατασκευαστών παρά στις ανάγκες της ελληνικής γεωργίας.
- Στην αγορά των τελικών προϊόντων της γεωργικής παραγωγής, οι "προσφέροντες" ήταν οι πολυάριθμοι μεμονωμένοι παραγωγοί, κατασπαρμένοι σ' ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο και με ολοκληρωτική, σχεδόν έλλειψη συνεταιριστικών φορέων εμπορίας και χωρίς την στοι-

χειώδη πληροφόρηση για το πώς και σε ποιά τιμή μπορούν να διαθέσουν τα προϊόντα τους. Η φθαστότητα των νωπών γεωργικών προϊόντων και η παντελής σχεδόν έλλειψη αποθηκευτικών χώρων μέσα στην μεμονωμένη εκμετάλλευση για τα διατηρήσιμα προϊόντα ήταν και είναι επόμενο να μειώνουν στο ελάχιστο την διαπραγματευτική δύναμη του παραγωγού. Απέναντι στον πιεζόμενο να διαθέσει τα προϊόντα του γεωργό βρίσκονταν και βρίσκεται ένας μικρός αριθμός τοπικών εμπόρων και ένας ακόμη μικρότερος αριθμός χονδρεμπόρων και "αντιπροσώπων" οι οποίοι έχουν πληροφόρηση, κεφάλαια, οργάνωση ώστε να μπορούν να αντλούν τα μεγαλύτερα δυνατά κέρδη επιβάλλοντας τους όρους τους στους παραγωγούς.

Το Κράτος εμφανιζόταν στο πλαίσιο αυτό ταυτόχρονα ως θεματοφύλακας του φιλελευθερισμού και ως προαγωγός μιάς "προστατευτικής" πολιτικής. Το Κράτος άφηνε αμετάβλητες ή και ενίσχυε ενσυνείδητα ή ασυνείδητα τις υφιστάμενες δομές που επέτρεπαν την εκμετάλλευση και τα ψηλά κέρδη σε εισαγωγείς και εμπόρους ενώ ταυτόχρονα καθιέρωνε και συνεχώς μεγέθυνε ένα πλέγμα "επιδοτήσεων", "οικονομικών ενισχύσεων" και "τιμών ασφαλείας για τους παραγωγούς".

Με άλλα λόγια, άφηνε τους παραγωγούς έρμαιο των δυνάμεων που εξουσίαζαν την αγορά και ταυτόχρονα επέμβαινε κατασταλτικά για να "αλλάξει" επιλεκτικά, τις συνέπειες (όχι βέβαια τα αίτια) του άνισου παιχνιδιού. Οι "επιδοτήσεις" κατά κιλό ή κατά στρέμμα σκοπό είχαν να επανορθώσουν ένα τμήμα της ζημιάς που υπέστη ο παραγωγός κατά τη διάθεση των προϊόντων του. Οι "τιμές ασφαλείας" προσπαθούσαν να περιορίσουν την έτσι κι αλλιώς σίγουρη εκμετάλλευση του παραγωγού από τους αγοραστές των γεωργικών προϊόντων. Όταν μάλιστα έγινε αντιληπτό ότι με την απλή εξαγγελία μιάς τιμής ασφαλείας δεν εξασφαλιζόταν και η είσπραξη της από τους παραγωγούς, επινοήθηκε ένα πρόσθετο μέτρο ενίσχυσης του όλου συστήματος, παρεχόταν επιδότηση στον έμπορο ή στον εξαγωγέα για να καταβάλει στον παραγωγό την εξαγγελμένη τιμή ασφαλείας. Αποτέλεσμα του ευρύτατα εφαρμοσθέντος αυτού μέτρου ήταν οι εξαγωγείς έμποροι ούτε την τιμή ασφαλείας να καταβάλλουν (χρησιμοποιώντας ψευδή τιμολόγια, αφαιρώντας αυθαίρετα σκάρτα ή υποβαθμίζοντας την ποιότητα κλπ.) ούτε να βελτιώνουν με τα πρόσθετα κέρδη την οργάνωσή τους για να διαθέτουν σε καλύτερες τιμές και ποιότητες τα προϊόντα.

Αλλά οι επιδοτήσεις είχαν και παραπέρα συνέπειες:

Ανακουφίζοντας μερικά την κλονισμένη (λόγω της άνισης ανταλλαγής) εισοδηματική θέση των παραγωγών τους έκαναν όχι μόνο να εξαστώ-
νται, χρόνο με τον χρόνο, όλο και πιο πολύ σωστά βοηθήματα του Κρά-
τους αλλά και να διατηρούν ή και να προωθούν καλλιέργειες και δρα-
στηριότητες που θα έπρεπε να είχαν αντικατασταθεί προ καιρού από
άλλες. Η καταβολή των επιδοτήσεων σε όλους ανεξάρτητα από μέγεθος
εκμετάλλευσης ή επάγγελμα σήμαινε επίσης ότι έπαιρναν την ίδια έπι-
δότηση ανά μονάδα παραγωγής μικροί και μεγάλοι παραγωγοί (τακτική
επίσης που ευνοούσε τους μεγάλους) κατ'επάγγελμα αγρότες και μη
αγρότες (τακτική που ευνοούσε όσους ήδη, είχαν εξασφαλισμένο εισό-
δημα) παραγωγοί προωδούμενων καλλιεργειών και παραγωγοί μη προωδού-
μενων καλλιεργειών (τακτική που ευνοούσε όσους δεν ενδιαφέρονταν
για την αναδιάρθρωση των καλλιεργειών τους). Το γενικό αποτέλεσμα
ήταν να επιδοτείται όχι τόσο η εργασία στον γεωργικό τομέα όσο το
κεφάλαιο, να ενισχύεται η πιο κερδοφόρα εκμετάλλευση και όχι ο πα-
ραγωγός με τις μεγαλύτερες ανάγκες. Το σύστημα οδήγησε, επίσης, να
μην παράγουν πλέον πολλοί παραγωγοί για την αγορά αλλά για την επι-
δότηση. Τα όποια κέρδη - για όποιους υπήρχαν κέρδη - προέρχονταν
σχεδόν αποκλειστικά από την κρατική βοήθεια.

Το σύστημα των επιδοτήσεων που υπήρχε τον Οκτώβρη του 1981 δεν
υπάκουε σε ορισμένες σαφείς αρχές. Ήταν ένα ευκαιριακό κατασκευάσμα
αποτέλεσμα πολιτικών πιέσεων, μικροκομματικών υπολογισμών, εκλογι-
κής τακτικής. Θα αναφερθούν μερικά παραδείγματα της έλλειψης λογι-
κής που το χαρακτηρίζει.

Η ελληνική παραγωγή σε κτηνοτροφικά και γαλακτοκομικά προϊόντα δεν
είναι σε θέση να καλύψει τις εγχώριες ανάγκες. Η χώρα είναι ελλειμ-
ματική κατά 50% στο βόειο κρέας και κατά 20% στα γαλακτοκομικά προϊόν-
τα. Όμως καρ' όλα αυτά η φυτική παραγωγή απορροφά το 84,50% των
ενισχύσεων ενώ η ζωϊκή παραγωγή μόνο το 6,56%.

Το 1981 δαπανήθηκαν για επιδότηση καρπουζιών 112 εκατ. δρχ. Το
1982 δεν δαπανήθηκε από τη νέα κυβέρνηση ούτε μία δραχμή. Από τις
επιδοτήσεις του 1981 δαπανήθηκαν 40 εκατ. δρχ. για αποσύρσεις στο
νομό Ηλείας. Το μεγαλύτερο τμήμα των εξαγωγικών επιδοτήσεων δό-

θηκε επίσης στο νομό Ηλείας. Ο τότε υπουργός Γεωργίας πολιτευόταν στο νομό Ηλείας.

Το 1981 τα επιτραπέζια σταφύλια επιδοτήθηκαν με 1.375 εκατ. δρχ. Το ποσό αυτό συνεπάγεται επιδότηση 6.800 δρχ. το στρέμμα περίπου. Τούτο σημαίνει ότι οι μικροί παραγωγοί με μέσο μέγεθος εκμετάλλευσης 6 στρέμματα, που αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία των παραγωγών, εισέπραξαν ο καθένας 41.000 δρχ. περίπου. Οι μεγάλοι παραγωγοί με μέση εκμετάλλευση 27 στρ. που αφήνει οπωσδήποτε ένα ικανοποιητικό εισόδημα, επιδοτήθηκαν όμως ο καθένας με 183.000 δρχ.

Οι επιδοτήσεις συνέτειναν στην ένταση των περιφερειακών ανισοτήτων. Το μέσο εισόδημα εκμετάλλευσης στο νομό Αργολίδας χάρη στην ενίσχυση που παρέχεται στα πορτοκάλια και στα βερύκοκκα ανέρχονταν το 1981 σε 406.000 δρχ. Στον γειτονικό νομό Αρκαδίας, επειδή τα προϊόντα του δεν επιδοτούνται στον ίδιο βαθμό, το μέσο εισόδημα ανερχόταν μόνο σε 272.000 δρχ. Οι επιδοτήσεις συνέτειναν και σε αδικαιολόγητες διαφοροποιήσεις τιμών. Το ισπανικό λεμόνι κοστίζει 14,45 δρχ. και το ισπανικό πορτοκάλι 12 δρχ. το κιλό παραδοτέα στο δρόμο. Η διαφορά μεταξύ τους είναι μικρή. Στην Ελλάδα κοστίζει το κιλό λεμόνι 22 δρχ. περίπου και το κιλό πορτοκάλι 12-14 δρχ. περίπου. Η διαφορά μεταξύ τους είναι μεγάλη. Γι' αυτό και συνάντησε φέτος το λεμόνι αυξημένες δυσκολίες διάθεσης.

Σε όλη αυτή τη διαδικασία της ανταλλαγής μέσα στον γεωργικό τομέα ο ρόλος των συνεταιρισμών ήταν ανύπαρκτος ή σκόπιμα, με πολιτικές και άλλες μεθοδεύσεις, υποβαθμισμένος ή αποπροσανατολισμένος. Περίπου 7.000 συνεταιριστικές οργανώσεις κάθε βαθμού ήταν παθητικοί δέκτες τῆς κατάστασης ή απλοί διακινητές των λιπασμάτων της ΑΤΕ και στην καλλίτερη περίπτωση ασκούσαν εργολαβικά καθήκοντα, όπως π.χ. όταν χρησιμοποιούνταν οι αποθήκες των δευτεροβάθμιων Συν/κών Οργανώσεων για την συγκέντρωση των δημητριακών.

Η Νέα Πολιτική

Ήδη από τις αρχές του 1982, ασκείται στον αγροτικό τομέα, μια άλλη πολιτική. Θα αναλύσουμε εδώ την πλευρά που αφορά την μεταβολή του υπάρχοντος συστήματος ενισχύσεων προς την γεωργία αφήνοντας κατά μέρος τις προσπάθειες για την αλλαγή των γεωργικών διαρθρώσεων, για τον προγραμματισμό, τις επενδύσεις και την προώθηση του συνεταιριστι-

κού κινήματος.

Αρχή της νέας πολιτικής είναι ο περιορισμός των συνεπειών του σημερινού τρόπου λειτουργίας της αγοράς με την αποκατάσταση της διαπραγματευτικής δύναμης των παραγωγών. Βασικό εργαλείο για την επίτευξη του στόχου αυτού είναι η δραστηριοποίηση των συνεταιρισμών. Η μεμονωμένη διαπραγμάτευση του παραγωγού με τον έμπορο ή τον εξαγωγέα επιδιώκεται να αντικατασταθεί από τη διαπραγμάτευση του συνεταιρισμού με τον έμπορο ή εξαγωγέα για λογαριασμό του παραγωγού. Για το σκοπό αυτό δίνονται κίνητρα προς τους παραγωγούς, συνεταιρισμένους και μή συνεταιρισμένους, για να πεισθούν να προωθήσουν την παραγωγή τους μέσω των Συν/κών τους Οργανώσεων. Ο συνεταιρισμός έχοντας καλύτερη πληροφόρηση και καλύτερη εποπτεία της αγοράς μπορεί να πετύχει συμφερότερους όφους.

Μια δεύτερη πολιτική επιλογή του νέου συστήματος είναι η βαθμιαία, ανάλογα με το προϊόν, κατάργηση του στρεβλωτικού συστήματος των εγγυημένων τιμών ή τιμών ασφαλείας που δεν απολάμβανε ο παραγωγός αλλά οδηγούσαν σε επιδότηση των εμπορών και προσανατόλιζαν την παραγωγή σε κατευθύνσεις άσχετες με τις ανάγκες της κατανάλωσης.

Στον τομέα των εξαγωγών η επιδότηση του τελικού προϊόντος, όπως διαμορφώνεται με την καταβαλλόμενη μέσω του εξαγωγέα τιμή ασφαλείας, οδηγεί στην επιδότηση των καταναλωτών των χωρών προορισμού και αδιαφορία ως προς τον τρόπο διάθεσης του προϊόντος. Όχι μόνο ο Γερμανός τρώει πιο φθηνά από τον Έλληνα τα ελληνικά ροδάκινα, αλλά και τιά ελληνικά ροδάκινα παρ'όλο που είναι ίδιας ποιότητας με τα γαλλικά ή τα ιταλικά δεν διατίθενται ή διατίθενται σε χαμηλότερες τιμές. Ο εξαγωγέας έχοντας εισπράξει την επιδότηση ή υπολογίζοντας στην κρατική ενίσχυση ενδιαφέρεται να πωλήσει όπως-όπως και όσο-όσο το προϊόν. Όταν η επιδότηση δεν του εξασφαλίζει εξ αρχής κέρδος δεν ενδιαφέρεται καν να εμπορευθεί το προϊόν. Τα ισπανικά πορτοκάλια κυριαρχούν στην αγορά της Δυτικής Ευρώπης.

Και όμως το φεβρουάριο του 1982 το ελληνικό πορτοκάλι κόστιζε στο Μόναχο 0,66 δρχ. το κιλό, ενώ το ισπανικό 1,15 δρχ. Θα έπρεπε

λοιπόν να πουλιέται πολύ καλύτερα.

Τιμές δίδουν "ασφάλειας" οδηγούν σε άνοδο των εσωτερικών τιμών σε σημείο ώστε να απαιτείται πρόσθετη επιδότηση των εξαγωγέων για την εξαγωγή του προϊόντος. Η εσωτερική τιμή είναι υψηλότερη της διεθνούς τιμής στο μαλακό στάρι κατά 177%, στο σκληρό στάρι κατά 208%, στο βαμβάκι κατά 175%, στον καπνό κατά 125%. Τιμή παραγωγού και έξοδα συσκευασίας διαμορφώνουν τιμή λεμονιού 34 δρχ. περίπου το κιλό στο εργοστάσιο. Οι ανταγωνίστριες χώρες προσφέρουν το λεμόνι τους μεταξύ 21 και 24 δρχ. Τη διαφορά για να επιτευχθεί η διάθεση του προϊόντος πρέπει να την πληρώσει το κοινωνικό σύνολο. Η επιβάρυνση αυτή δεν είναι αυτονήτη και δημιουργεί την υποχρέωση συνεχούς επανελέγχου της. Αλλιώς παραγωγός και εξαγωγέας θα αδιαφορήσουν για το κόστος, την ποιότητα και την βελτίωση των δομών εμπορίας.

Ένας άλλος στόχος της νέας πολιτικής, είναι η βαθμιαία αντικατάσταση των επιδοτήσεων στην παραγωγή με επιδοτήσεις στην υποδομή, ιδιαίτερα στην υποδομή των συνεταιρισμών. Για να μπορέσει ο Συνεταιρισμός να παίξει τον ρόλο του ικανού διαπραγματευτή απαιτείται όχι μόνο ενθουσιασμός αλλά και υλικοτεχνικά μέσα και ειδική γνώση. Ένα μεγάλο μέρος των επιδοτήσεων της τελικής παραγωγής θα αρχίσει να διοχετεύεται για τη δημιουργία της υποδομής αυτής. Επιπρόσθετα θα υπάρχει και θα ενισχυθεί η κρατική συμμετοχή στις καθ'εαυτό επενδύσεις του αγροτικού τομέα.

Μια άλλη διάσταση της νέας πολιτικής σχετίζεται με τις επιδοτήσεις για τα μέσα παραγωγής. Η κατεύθυνση που θα ακολουθηθεί, είναι η βαθμιαία απομάκρυνση από τις ατομικές επιδοτήσεις των τελικών μέσων παραγωγής και η βαθμιαία αντικατάστασή τους με βοήθειες για την συλλογική απόκτηση και διάθεση μέσων παραγωγής από τις συνεταιριστικές οργανώσεις, έτσι, που και ομαδικές αγορές να γίνονται και να παύσει η τεράστια σπατάλη πόρων για την ατομική απόκτηση μέσω παραγωγής που σε τελική φάση υποαπασχολούνται.

Το νέο σύστημα αφορά τέλος και τον χαρακτήρα των επιδοτήσεων. Βασική επιλογή αποτελεί η επιλεκτική ενίσχυση των μικρών παραγωγών, των κατ'επάγγελμα αγροτών και των προωθούμενων προϊόντων.

Η διαδικασία που μόλις περιγράψτηκε δεν είναι εύκολη. Συναντά αντιδράσεις, όχι μόνο από τους λίγους θιγόμενους αλλά και από πα-

ραγωγούς οι οποίοι δεν μπορούν να αντιληφθούν το μακροπρόθεσμα συμφέρον τους και θεωρούν ότι "ψηλές" τιμές και επιδοτήσεις αποτελούν το μόνο μέσο αγροτικής πολιτικής.

Την νέα αυτή πολιτική πολεμούν και όσοι είναι προσκολλημένοι στην αντίληψη, ότι το κράτος μπορεί και πρέπει να επεμβαίνει στη λύση του κάθε προβλήματος. Την αντιμάχονται όσοι δεν πιστεύουν ότι η αναμόρφωση της ελληνικής γεωργίας περνά μέσα από τη δραστηριοποίηση των συνεταιρισμών και άλλων συλλογικών φορέων, από τη μεταβίβαση εξουσιών και αρμοδιοτήτων στους ενδιαφερόμενους ώστε να αναλάβουν την ευθύνη της επίλυσης των προβλημάτων τους. Το κράτος δεν χρειάζεται να επεμβαίνει όλο και περισσότερο. Χρειάζεται να επεμβαίνει καλύτερα, πιο αποτελεσματικά διευρύνοντας το πεδίο δράσης των συλλογικών και αποκεντρωμένων φορέων.

Η συνέχιση του μέχρι σήμερα συστήματος και η συνεχής χρηματοδότηση του με πληθωριστικό χρήμα θα αποτελούσε για τη κυβέρνηση εύκολη λύση. Μιά τέτοια πολιτική, όμως, θα άφηνε άθικτες τις δομές που κληρονομήσαμε, δεν θα προωθούσε ούτε την αποκέντρωση ούτε την αυτοδιαχείριση και δεν θα ανταποκρινόταν στις επαγγελίες και στους οραματισμούς μιάς σοσιαλιστικής κυβέρνησης.-